

آنچه در زمان غیبت واجب است مراعات کنیم

مجید مطهری راد
مرکز حقایق اسلامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگان بشریت، همانطور که شیخ طوسی رحمت الله علیه به آن تصریح کرده است به سبب سوء رفتار ما انسانها ایجاد شده است.

دوران غیبت از سخت‌ترین زمانها برای یک انسان دیندار است، زیرا در این زمان راهنماهای الهی برای انسانها ظاهر نیستند، و طبق فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله: «يَا عَلِيُّ أَجَبْتُ النَّاسَ إِيمَانًا وَأَعْظَمُهُمْ يَقِينًا قَوْمٌ يَكُونُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ لَمْ يَلْحُقُوا النَّبِيَّ وَجِبَّ عَنْهُمْ الْحُجْرَةُ فَأَمَنُوا بِسَوَادٍ عَلَى بَيَاضٍ»^۱، انسانهایی در زمان غیبت می‌آیند که بر اساس یکسری نوشته‌های ایمان می‌آورند.

اما مهمترین مسئله در این زمان توجه کردن به کلام معصومین علیهم السلام است تا بر اساس رهنمودهای آنان یک فرد دیندار بدانند چگونه دین خود را حفظ کند و دچار انحراف و گرفتاری و فتن دوران غیبت نشود. لذا در این مقاله به دنبال آن هستیم تا با بررسی در متون حدیثی سفارشات و دستوراتی که نسبت به زمان غیبت برای ما صورت گرفته است را بیابیم و با پیروی از آن فرامین و هدایتگریها در زمان غیبت به عنوان یک مؤمن واقعی و عامل در مسیر اهل بیت اثنی عشری علیهم السلام قرار بگیریم.

کلید واژه‌ها: امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، غیبت، اجتنابات

۱. من لا یحضره الفقیه، ج ۴، باب النوادر، ص ۳۶۶.

مقدمه

چگونه مصداق روایات در مدح افراد آخر الزمان شویم؟

در روایات امامیه در مورد مؤمنین زمان غیبت مدح و تمجیدهای فراوانی بیان شده است که با دیدن و خواندن این توصیفات هر انسانی به وجد می‌آید. اما لازمه‌ی اینکه شخصی شامل این مدائح شود هم‌رنگ ساختن و هم سوء شدن شخص مؤمن با روایاتی است که برای زمان غیبت بیان شده است. در ابتدای این مقاله ابتدا برخی از مدائح مؤمنین زمان غیبت را بیان می‌کنیم و در ادامه مقاله روایاتی که وظیفه ما را در زمان غیبت معین می‌کنند را بیان می‌نماییم.

با یقین‌ترین مردم

رسول خدا صلی الله علیه و آله به امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمودند: «يَا عَلِيُّ أَجَبُ النَّاسِ إِيمَانًا وَ عَظْمًا يَقِينًا قَوْمٌ يَكُونُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ لَمْ يَلْتَمِسُوا النَّبِيَّ وَ حُجِبَ عَنْهُمْ الْحَجْرُ فَأَمَنُوا بِسِوَايَ عَلِيٍّ بِبَيَاضٍ»^۲.

یاعلی عجیب‌ترین مردم از جهت ایمان، و عظیم‌ترین ایشان از جهت یقین گروهی هستند که در آخر الزمان زیست می‌کنند، زیرا ایشان پیامبر خود را ندیده‌اند، و حجّت از ایشان غائب است، ولی آنان به نوشته‌ای ایمان آورده‌اند.

برابری با اجر پنجاه صحابی

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «سَيَأْتِي قَوْمٌ مِّنْ بَعْدِكُمُ الرَّجُلُ الْوَاحِدُ مِنْهُمْ لَمْ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَحْنُ كُنَّا مَعَكَ بَيْدَرٍ وَ أَحَدٍ وَ حَتَّيْنٍ وَ نَزَلْنَا فِيْنَا الْقُرْآنُ فَقَالَ إِنَّكُمْ لَوْ تَحْمِلُونَ مَا حَمَلُوا لَمْ تَصْبِرُوا صَبْرَهُمْ»^۳.

مردمی بعد از شما خواهند آمد که يك مرد آن‌ها ثواب پنجاه نفر از شما را دارند. اصحاب عرض کردند: یا

۲. من لا یحضره الفقیه، ج ۴، باب النوادر، ص ۳۶۶.

۳. الغیبة للطوسی، النص، ص ۴۵۶.

رسول الله! ما در جنگ بدر و احد و حنین در رکاب شما پیکار کرده ایم و قرآن در میان ما نازل شده است (یعنی چطور می شود که مردمی بیایند که يك نفر آن ها ثواب پنجاه نفر ما را داشته باشند؟)، حضرت فرمودند: آنچه را آن ها تحمل می کنند اگر شما ببینید، نمی توانید مانند آن ها صبر کنید!

برادران رسول خدا صلی الله علیه و آله

امام باقر علیه السلام فرمودند: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذَاتَ يَوْمٍ وَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ اللَّهُمَّ لَقْنِي إِخْوَانِي مَرَّتَيْنِ فَقَالَ مَنْ حَوْلَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ أَمَا نَحْنُ إِخْوَانُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ لَا إِنَّكُمْ أَصْحَابِي وَ إِخْوَانِي قَوْمٌ مِنْ آخِرِ الزَّمَانِ آمَنُوا بِي وَ لَمْ يَرَوْنِي لَقَدْ عَرَفْتَهُمْ اللَّهُ بِأَسْمَائِهِمْ وَ أَسْمَاءِ آبَائِهِمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُخْرِجَهُمْ مِنْ أَصْلَابِ آبَائِهِمْ وَ أَرْحَامِهِمْ لِأَحَدِهِمْ أَشَدُّ بَقِيَّةً عَلَيَّ دِينِهِ مِنْ حَرْطِ الْقِتَادِ فِي اللَّيْلِ الظَّلْمَا أَوْ كَالْقَابِضِ عَلَى جَمْرِ الْعَصَا أُولَئِكَ مَصَابِحُ الدُّجَى يُنَجِّمُهُمُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ فِتْنَةٍ غَبْرًا مُظْلِمَةً» ٤.

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله روزی در جمعی از اصحاب دو بار فرمودند: خداوندا! برادران مرا به من بنمایان. اصحاب عرض کردند: یا رسول الله! مگر ما برادران شما نیستیم؟ فرمودند: نه! شما اصحاب من می باشید، برادران من مردمی در آخر الزمان هستید که به من ایمان می آورند، با اینکه مرا ندیده اند. خداوند آن ها را با نام و نام پدرانشان، پیش از آنکه از صلب پدران و رحم مادرانشان بیرون بیایند، به من شناسانده است. ثابت ماندن یکی از آن ها بر دین خود، از صاف کردن درخت خاردار (قتاد) با دست در شب ظلمانی، دشوارتر است. و یا مانند کسی است که پاره ای از آتش چوب درخت «غضا» ٥ را در دست نگاه دارد. آن ها چراغ های شب تار می باشند، پروردگار آنان را از هر فتنه تیره و تاری نجات می دهد.

٤. بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد صلی الله علیه و آله، ج ١، باب فی رسول الله أنه عرف ما رأى فی الأظلة و الذر و غیره، ص ٨٤.

٥. غضا: العَصَا - [غضي]: بیسه که در آن درختان انبوه باشد، (ن): درخت گز که چوب آن بسیار سخت و سفت است و آتش آن وقت درازی می گیرد تا خاموش شود. فرهنگ ابجدی.

ثواب هزار شهید

زین العابدین علی بن الحسین علیهما السلام می فرمایند: «مَنْ ثَبَّتَ عَلَيَّ مَوْلَاتِنَا فِي غَيْبَتِنَا قَامِنًا أَعْطَاهُ اللَّهُ أَجْرَ أَلْفِ شَهِيدٍ مِثْلَ شَهِدَا بَدْرٍ»^۶.

هر کس در هنگام غیبت قائم ما به ولایت ما ثابت بماند خداوند به وی اجر هزار شهید مانند شهدای بدر خواهد داد.

این چند حدیث فقط تعدادی از دهها و صدها حدیث در این باب است که اهمیت و سختی دوران غیبت را به خوبی بیان می دارد لذا به همین میزان اکتفاء می کنیم تا مقدمه بحث طولانی نشود.

۶. إعلام الوری بأعلام الهدی (ط - القدیمة)، النص، الفصل الثانی فی ذکر الأخبار الواردة عن آبائه فی ذلك، ص ۴۲۸.

متن مقاله

در روایات ما برای دوران غیبت سفارشات و دستوراتی بیان شده است که با به کارگیری و توجه به آنان می توان از کسانی بود که اجر هزار شهید را دارند و به عنوان برادر رسول خدا صلی الله علیه و آله ملقب می شوند.

۱. تمسک به امر اول

اولین موردی که بر اساس روایات باید آن را مراعات کرد، تمسک به امر اول است، در دسته ای از روایات بیان شده است که در زمانی که امام خود را نشناختید (با چشم ظاهری آنان را ندیدید) به امر اول تمسک کنید.

امام صادق علیه السلام فرمودند: «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى وَ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عَبْدِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: كَيْفَ أَتَمُّ إِذَا بَقِلْتُمْ دَهْرًا مِنْ عُمْرِكُمْ لَا تَعْرِفُونَ إِمَامَكُمْ قِيلَ لَمْ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَكَيْفَ نَضَعُ قَالَ مَسَّكُوا بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ حَتَّى يَسْتَبِينَ لَكُمْ»^۷.

چگونه خواهید بود هرگاه در روزگاری زندگی کنید و امام خود را نشناسید؟ گفتند: اگر چنین باشد پس چه کنیم؟ حضرت فرمودند: به همان دستور اول پایبند باشید تا برای شما امر روشن شود.

در حدیثی دیگر از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمودند: «حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَّارٍ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبِي عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ كَيْفَ أَتَمُّ إِذَا صِرْتُمْ فِي حَالٍ لَا تَرَوْنَ فِيهَا إِمَامًا هُدَى وَ لَا عِلْمًا يَرَى وَ لَا نَجْوَى مِنْهَا إِلَّا مَنْ دَعَا دُعَا الْغَرِيبِ فَقَالَ لَمْ إِذَا وَقَعَ هَذَا لَيْلًا فَكَيْفَ نَضَعُ فَقَالَ أَمَا أَنْتَ فَلَا تُدْرِكُكُمْ فَإِذَا كَانَ

۷. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، باب ما روي عن الصادق جعفر بن محمد عليهما السلام من النص على القائم عليه السلام و ذكر

غيبته و أنه الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام، ص ۳۴۸.

ذَلِكَ فَمَسَّكَوْا بِهَا فِي آيَاتِكُمْ حَتَّى يَتَّضِحَ لَكُمْ الْأَمْرُ»^۸.

عبد الله سنان گوید من و پدرم شرفیاب حضور امام ششم شدیم، فرمودند: چگونه هستید شما آنگاه که به وضعی درآید و در آن زمان، امام و رهبری نبینید و پیشوائی دیده نشود و نجاتی نباشد جز برای کسی که دعای غریق را بخواند؟ پدرم به ایشان عرض کرد: این وضع به خدا بلا است چه بکنیم؟ فرمودند: اگر تو آن زمان را دریافتی، به آنچه دارید تمسک کنید تا مطلب برای شما روشن شود.

امر اول چیست؟

این تعبیر «امر اول» در روایات مختلفی بیان شده است، اما مراد از امر اول چیست؟

علامه مجلسی رحمت الله علیه در شرح این احادیث می نویسد دو احتمال وجود دارد:

احتمال اول: مقصود از این اخبار این است که شیعیان در غیبت امام زمان علیه السلام در امر دین و عمل به احکام اسلام متزلزل و پریشان نشوند، و به عبارت روشنتر به ما دستور داده اند که در آن موقع اصول و فروع دین خود را همانطور که از ائمه اطهار علیهم السلام به شما رسیده است محکم گرفته و از دست ندهید؛ و از دین اسلام برنگردید تا آنکه امام شما ظاهر شود.

احتمال دوم: معنی روایات مزبور این باشد که هر کس مدعی شد که قائم آل محمد علیهم السلام است، به او ایمان نیاورید تا آنکه با معجزات ادعای خود را ثابت کند.^۹

۲. محافظت بر حب و بغض

دومین موردی که باید در زمان غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مراعات شود، محافظت بر حب و بغض است.

امام صادق علیه السلام فرمودند: «مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَطَّارِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مَنْصُورِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

۸. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، باب ما روي عن الصادق جعفر بن محمد عليهما السلام من النص على القائم عليه السلام و ذكر غيبته و أنه الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام، ص ۳۴۸.

۹. بحار الأنوار (ط - بيروت)، ج ۵۲، باب ۲۲ فضل انتظار الفرج و مدح الشيعة في زمان الغيبة و ما ينبغي فعله في ذلك الزمان، ص ۱۳۳.

قَالَ: قُلْتُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَ أَمْسَيْتُ لَا أَرَى إِمَامًا أَتَمُّ بِرِي مَا أَصْنَعُ قَالَ فَاحِبٌّ مَنْ كُنْتُ تُحِبُّ وَ
أَبْغِضُ مَنْ كُنْتُ تَبْغِضُ حَتَّى يُظْهِرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ» ۱۰.

منصور از مردی نقل می‌کند که او به امام صادق علیه السلام عرض کرد: هرگاه روز را صبح و شام کنم و امامی را که از او پیروی کنم، نبینم چه کنم؟ حضرت فرمودند: آنکه را باید دوست داشته باشی دوست بدار و آنکه را باید دشمن بداری دشمن بدار، (توئی و تبری را از دست مده) تا خدای عزّ و جلّ او را ظاهر کند.

امام کاظم علیه السلام فرمودند: «حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَرْيَانَ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَالِحِ بْنِ السَّنْدِيِّ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ... قَالَ طُوبَى لَشِيعَتِنَا الْمَمْسُوكِينَ بِحَبْلِنَا فِي غَيْبَتِ رَأْسِنَا الثَّابِتِينَ عَلَى مَوَالِيَتِنَا وَ الْبَرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِنَا أُولَئِكَ مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْهُمْ قَدْ رَضُوا بِنَا أُمَّةً وَ رَضِينَا بِهِمْ شِيعَةً فَطُوبَى لَهُمْ مَثَرُ طُوبَى لَهُمْ وَ هُمْ وَ اللَّهُ مَعَنَا فِي دَرَجَاتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ» ۱۱.

خوشا به حال شیعیان ما که در غیبت قائم ما علیه السلام، به رشته ولایت ما چسبیده‌اند و بر دوستی ما پا برجا هستند و از دشمنان ما بیزارند، آنان از ما هستند و ما از آنها هستیم، به تحقیق ما را به امامت پسندیده‌اند و ما هم آنها را به شیعه بودن پسندیده‌ایم. خوشا به حال آنها و خوشا به حال آنها، ایشان به خدا در روز قیامت هم درجه ما باشند.

۳. ولایت اهل بیت علیهم السلام

از مهم‌ترین واجبات و با اهمیت‌ترین آنها اعتقاد به امامت ائمه دوازده‌گانه، و پذیرش ولایت آنان، و ابراز محبت و مودت به آنان است، از این رو یکی دیگر از اموری که در زمان غیبت بیش از پیش باید مراعات و مراقبت کرد، ولایت اهل بیت علیهم السلام است.

لذا امام صادق علیه السلام در حدیثی می‌فرماید: «حَدَّثَنَا الْمُظْفَرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظْفَرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ

۱۰. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۱، باب فی الغیبة، ص ۳۴۲.

۱۱. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، باب ما روي عن أبي الحسن موسى بن جعفر عليها السلام في النص على القائم عليه السلام و

غیبتة و أنه الثاني عشر من الأئمة، ص ۳۶۱.

الْعَاشِي عَنِ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرِيِّ بْنِ عَلِيِّ الْبُؤْفَكِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ طُوبَى لِمَنْ تَمَسَّكَ بِأَمْرِنَا فِي غَيْبَتِنَا قَائِمًا فَلَمْ يَمِزْ قَلْبُهُ بَعْدَ الْهُدَايَةِ» ١٢.

خوشا به حال کسی که در حال غیبت قائم ما علیه السلام، به امر او تمسک جوید و پس از هدایت، دلش برنگردد.

از امام صادق علیه السلام درباره آیه اولی الامر سؤال شد، حضرت فرمودند: «مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَجْزُوبٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ نَعِيمٍ الصَّخَّافِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ فَقَالَ أَمَا وَاللَّهِ مَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَ مَا هَلَكَ مَنْ هَلَكَ حَتَّىٰ يَتُومَرَ قَائِمُنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَّا فِي تَرْكِ وَ لَايْتِنَا وَ مَجْزُوبٍ حَقًّا» ١٣.

مراد از آیه که می فرماید: «خدا را اطاعت کنید و پیغمبر را اطاعت کنید، و اگر روی از آنان بگردانید، تنها ابلاغ بر عهده رسول ما است» چیست؟ حضرت فرمودند: به خدا سوگند، پیشینیان شما هلاک نشدند و هیچ کس هم تا زمان قیام قائم ما علیه السلام هلاک نشود، مگر به سبب ترک نمودن ولایت ما و انکار حق ما اهل بیت علیهم السلام.

٤. اقتداء به اهل بیت علیهم السلام

شیعه امامیه معتقد است همانطور که به پیامبر و نبی نیاز داریم به همان دلیل نیز به امام نیاز داریم و طبق فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله امیر المؤمنین و ائمه معصومین علیهم السلام چراغ و پرچم هدایت هستند،

١٢. کمال الدین و تمام النعمه، ج ٢، باب ما روي عن الصادق جعفر بن محمد عليهما السلام من النص على القائم عليه السلام و ذكر

غيبته و أنه الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام، ص ٣٥٨.

١٣. الكافي (ط - الإسلامية)، ج ١، باب فيه نكت و نتف من التنزيل في الولاية، ص ٤٢٧.

و خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» ۱۴، بر طبق این فرمان الهی واجب است ملازم و تابع اهل بیت علیهم السلام باشیم و به آنان اقتدا کنیم و نه از آنان جلو برویم و نه عقب بمانیم.

لذا یکی دیگر از اموری که واجب است در زمان غیبت بیش از پیش به آن توجه نماییم، اقتدا به اهل بیت علیهم السلام است، بر این اساس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «إِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ وَ مَنْ تَقَدَّمَهَا مَرَقَ وَ مَنْ لَزِمَهَا لَحِقَ» ۱۵.

مثل اهل بیت من همچون کشتی نوح است هر که سوار آن شد نجات یافت و هر که کناره گرفت غرق شد و هر که بر آن‌ها مقدم شود گمراه است، کسی که چنگ به آن‌ها بزند به مقصود می‌رسد.

در روایتی دیگر شبیه به همین مضمون از امیر بیان امیر المؤمنین علی علیه السلام در کتاب شریف نهج البلاغه بیان شده است که فرمودند: «وَ خَلَّفَ فِينَا مَرَاتِرَ الْحَقِّ مَنْ تَقَدَّمَهَا مَرَقَ وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا نَرَهَقَ وَ مَنْ لَزِمَهَا لَحِقَ» ۱۶.

و بیرق و پرچم حق را در میان ما گذاشت، کسی که از این بیرق و پرچم پیشی گرفت از دین خارج شد، و هر که از آن عقب ماند هلاک گشت، و هر که ملتزم آن شد به حق پیوست.

و امام زین العابدین علیه السلام در صلوات شعبانیه می‌فرمایند: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الْفَلَکِ الْجَارِيَةِ فِي الْحَجِّ الْغَامِرَةِ يَا مَنْ مِنْ رَكِبَهَا وَ يَغْرُقُ مِنْ تَرْكِهَا الْمُنْقَادُ مَرُّ لَهْمٍ مَارِقٌ وَ الْمَتَاخِرُ عَنْهُمْ نَرَاهِقٌ وَ الْأَنْزِمُ لَهُمْ لِأَحْوَى» ۱۷.

خداوندا، بر محمد و آل محمد درود فرست، آنان که کشتی روان در موج‌ها و ژرفای دریا هستند، که هر کس بر آن سوار شود ایمن و آسوده، و هر کس سوار نشود غرق می‌گردد، همان‌ها که هر کس بر آنان پیشی گیرد از دین خارج گشته، و هر کس از آنان عقب ماند و از ایشان تبعیت ننماید، به هلاکت مبتلا می‌گردد، و تنها کسی

۱۴. سوره توبه، آیه ۱۹.

۱۵. الإحتجاج علی أهل اللجاج (للطبرسي)، ج ۲، احتجاج أبي عبد الله الصادق عليه السلام في أنواع شتى من العلوم الدينية على أصناف كثيرة من أهل الملل و الديانات، ص ۳۸۰.

۱۶. نهج البلاغة (للصبيحي صالح)، خطبه ۱۰۰، و من خطبة له عليه السلام في رسول الله و أهل بيته عليهم السلام، ص ۱۴۶.

۱۷. مصباح المنتهجد و سلاح المتعبد، ج ۱، فصل في سياقة الصلوات الإحدى و الخمسين ركعة في اليوم و الليلة، ص ۴۵.

که پیوسته همراه آنان باشد به ایشان می پیوندد.

در کلامی دیگر امیر بیان علی بن ابی طالب علیهما السلام درباره وظیفه مؤمنین در زمان غیبت و آزمایش و فتن می فرماید: «انظروا اهل بیت نبيکم فالزموا سمتهم و اتبعوا اثرهم فلن يخر جوکم من هدى و لن يعيدوکم في ردى فان لبدوا فالبدوا و ان هضوا فاهضوا و لا تسبقوهم فضلوا و لا تاخروا عنهم فهلكوا» ۱۸.

به خاندان پیامبرتان بنگرید، و به آن سو که می روند بروید، و پی آنان را بگیرید. که هرگز شما را از راه رستگاری بیرون نخواهند کرد و به هلاکتان باز نخواهند آورد. اگر ایستادند بایستید، و اگر برخاستند، برخیزید. بر آن‌ها پیشی مگیرید که گمراه می شوید، و از آنان عقب نمانید که تباہ می گردید.

این روایات گوشه‌ای از ده‌ها روایات است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و دیگر ائمه معصومین علیهم السلام به ما رسیده است و وظیفه ما را هم در زمان غیبت و هم در زمان حضور مشخص کرده‌اند. بر اساس این روایات هر شخصی که طالب سعادت و نجات است چاره‌ای جز توجه کردن و گوش به فرمان امام زمان خود بودن، ندارد، زیرا یک قدم جلوتر یا عقب‌تر نتیجه‌اش پشیمانی و هلاکت است.

این روایات به خوبی به ما می فهمانند که نه تنها در زمان حضور بلکه و بالأخص در زمان غیبت نباید هیچکس و هیچ چیز را ولو خواسته نفس خودمان باشد، بر اهل بیت نبی علیهم السلام مقدم کنیم، و دنباله‌رو هیچ کسی غیر از اهل بیت علیهم السلام نباشیم، ولو افرادی خود را منتسب به صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بدانند و خود را به عنوان «نهایده، فرستاده، همسر» و دیگر عناوین از جانب آن حضرت معرفی کنند، اما تنها وظیفه ما در زمان حضور و بالأخص زمان غیبت، اطاعت و پیروی کردن از چهارده نور الهی و چراغ هدایت است که خداوند متعال برای هدایت و سعادت بشریت قرار داده است نه یک نفر بیشتر و نه یک نفر کمتر.

۵. انتظار فرج

یکی از مسائل مهمی که در روایات امامیه بر آن تأکید بسیاری شده است، انتظار امر و انتظار فرج است.

اما غرض از این تعابیر چیست؟ به چه کسی منتظر اطلاق می شود؟

۱۸. نهج البلاغة (للصبي صالح)، خطبه ۹۷، أصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله، ص ۱۴۳.

آنچه از روایات ائمه اثنی عشر به دست می آید ظاهر انتظار عبارت است از:

فراموش نکردن امام علیه السلام و توجه داشتن به دولت کریمه و مسلط شدن آن حضرت بر دشمنان. ناامید نشدن از ظهور و فرج آن حضرت هر چند غیبت ایشان طولانی شود. آمادگی علمی و عملی برای یاری آن حضرت. تسلیم رضای الهی بودن و ترک استعجال.

اما برخی از روایاتی که ما را سفارش به انتظار فرج کردند و باید آن را مراعات کنیم، عبارت است از:

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «اتَّظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ عِبَادَةَ» ۱۹.

با صبر و بردباری در انتظار فرج بودن، عبادت است.

امام صادق علیه السلام انتظار فرج را از ویژگی های دین ائمه علیهم السلام می داند: «مِنْ دِينِهِمُ

الْوَرَعُ وَالْعِفَّةُ وَالصَّدَقُ وَالصَّلَاحُ... وَ اتَّظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ» ۲۰.

از دین ایشان (ائمه) علیهم السلام است: ورع و عفت و صدق و صلاح... و انتظار کشیدن با صبر بر

گشایش کار.

در حدیثی دیگر امام صادق علیه السلام فرمودند: «أَنَّ مَنْ اتَّظَرَ أَمْرَنَا وَ صَبَرَ عَلَى مَا يَرَى مِنْ

الْأَذَى وَالْخَوْفِ هُوَ غَدَا فِي نُرْمَرْتِنَا» ۲۱.

هر کس در انتظار امر ما در برابر اذیت ها و سختی و ترس ها صبر کند، در روز قیامت در زمره ما اهل بیت

علیهم السلام است.

از محمد بن علی، جواد الائمه علیهم السلام سؤال شد: «يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ سُمِّيَ الْقَائِمُ قَالَ لِأَنَّهُ

يُقَوْمُ بَعْدَ مَوْتِ ذِكْرِهِ وَ امْتِدَادِ أَكْثَرِ الْقَائِلِينَ بِإِمَامَتِهِ فَقُلْتُ لَهُ وَ لِمَ سُمِّيَ الْمُنْتَظَرُ قَالَ لِأَنَّ لَهُ

غَيْبَةً يَكْثُرُ أَيَامُهَا وَ يَطُولُ أَمْدُهَا فَيُنْتَظَرُ خُرُوجُهَا الْمُخْلِصُونَ وَ يُكْرَهُ الْمُرْتَابُونَ وَ يَسْتَهْزِئُ بِذِكْرِهِ

الْجَاهِلُونَ وَ يَكْذِبُ فِيهَا الْوَقَّاتُونَ وَ يَهْلِكُ فِيهَا الْمُسْتَعْجِلُونَ وَ يَبْجُو فِيهَا الْمُسْلِمُونَ» ۲۲.

۱۹. الدعوات (للراوندي) / سلوة الحزين، النص، الفصل الثاني في كيفية الدعاء و آدابه و أوقات استجابته، ص ۴۱.

۲۰. عيون أخبار الرضا عليه السلام، ج ۲، باب ما كتبه الرضا عليه السلام للمأمون في محض الإسلام و شرائع الدين، ص ۱۲۲.

۲۱. الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۸، حديث أبي عبد الله عليه السلام مع المنصور في موكبه، ص ۳۷.

۲۲. كمال الدين و تمام النعمة، ج ۲، باب ما روي عن أبي جعفر الثاني محمد بن علي الجواد عليهما السلام في النص على القائم و غيبته

و أنه الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام، ص ۳۷۸.

یا این رسول الله چرا او را قائم نامند؟ فرمودند: چون وقتی قیام کند که از یادها رفته است و بیشتر معتقدان به امامتش برگشته‌اند، عرض کردم چرا منتظرش نامند؟ فرمودند: برای آنکه غیبتی دارد که روزهای بسیاری بر آن بگذرد و مدتش طولانی شود و مخلصان انتظار او را می‌کشند و شکاکان منکر او گردند و جاحدان به ذکر او تمسخر کنند، وقت گذاران درباره او دروغگو باشند، و شتاب‌زدگان درباره او هلاک گردند و مسلمانان به او نجات یابند.

۶. ترک استعجال

استعجال در انتظار فرج چیست و چه تفاوتی با تعجیل دارد؟

در این بخش خالی از لطف نیست تا ابتدا درباره استعجال که در روایات نهی شده است و تعجیل که در روایات مدح شده است توضیحی مختصر داده شود.

استعجال به معنی عجله کردن و خواستن چیزی قبل از رسیدن وقت آن و قبل از تحقق زمینه‌های لازم برای آن است. انسان‌های عجول به خاطر ضعف نفس و کم ظرفیت بودن، متانت و سکون و آرامش خود را از دست می‌دهند و بدون در نظر گرفتن شرایط، خواهان تحقق پدیده‌ها هستند. در فرهنگ ناب مهدویت و در برخورد با مسئله انتظار امام غائب، انسان منتظر، پیوسته در طلب ظهور است و با تمام وجود و اشتیاق خواستار ظهور است و برای تعجیل امر فرج دعا می‌کند ولی هرگز عجله نمی‌کند و هر چه غیبت به درازا کشد و انتظار، طولانی شود، باز هم صبر و شکیبایی را از کف نمی‌دهد بلکه علی‌رغم شوق فراوان به ظهور، در برابر اراده پروردگار و خواست او کمال تسلیم را از خود نشان می‌دهد و برای تحقق همه زمینه‌های لازم برای ظهور می‌کوشد و بردباری می‌کند.

لذا امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه ۱ سوره نحل می‌فرمایند: «عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى الْعَلَوِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - أَلَمْ نَأْمُرْ اللَّهَ فَلَا تَسْتَعْجِلْ بِهِ - ۲۳».

۲۳. الغيبة (للنعماني)، النص، باب ۱۱ ما روي فيها أمر به الشيعة من الصبر والكف والانتظار للفرج وترك الاستعجال بأمر الله و

تدبيره، ص ۱۹۸.

عبد الرحمن بن کثیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده درباره این آیه که می فرماید: «امر خداوند به زودی فرا رسد در آمدنش شتاب نکنید»، آن حضرت فرمودند: آن امر ما است، خدای عز و جل امر فرموده که در مورد آن شتاب نشود.

در حدیثی دیگر باز حضرت فرمودند: «الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْأَنْبَارِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْرَمِرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: ذَكَرْنَا عِنْدَهُ مُلُوكَ آلِ فُلَانٍ فَقَالَ إِنَّمَا هَلَكَ النَّاسُ مِنْ اسْتِجْهَالِهِمْ لِهَذَا الْأَمْرِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْعَلُ لِعِبَادِهِ إِنْ لِهَذَا الْأَمْرِ غَايَةً يَلْتَمِي إِلَيْهَا فَلَوْ قَدْ بَلَّغُوا مَا يَسْتَقْدُوا سَاعَةً وَ لَمْ يَسْتَأْخِرُوا» ۲۴.

مهمز پدر ابراهیم گوید: خدمت امام صادق علیه السلام از سلاطین آل فلان (بنی عباس) سخن به میان آوردیم، حضرت فرمودند: مردم به واسطه شتابشان برای این امر هلاک گشتند. همانا خداوند متعال برای شتاب بندگان، شتاب نمی کند، برای این امر پایانی است که باید به آن برسد، و اگر مردم به آن پایان رسیدند ساعتی پیش و پس نیفتند.

۷. رعایت تقیه

تقیه چیست؟

تقیه خودداری از اظهار عقیده و پنهان داشتن آن یا انجام دادن کاری برخلاف نظر قلبی خود به دلایلی خاص است. ادله قرآنی، روایی و عقلی بر جواز تقیه دلالت دارند.

البته نکته مهمی که در این باب باید رعایت کرد این مسئله است که تقیه کردن در برابر مخالفین است نه اینکه عقائد حقه در بین شیعیان نیز مخفی بماند و بیان نشود، که در اثر این کار به مرور زمان حتی عقائد حقه از جامعه شیعه حذف می شود و جامعه و شیعیان به انحراف از مسیر اهل بیت علیهم السلام می روند.

شیخ انصاری رحمه الله علیه درباره تقیه می نویسد: «الواجب منها : ما كان لدفع الضرر الواجب فعلا ،

۲۴. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۱، باب کراهية التوقيت، ص ۳۶۹.

وأمثلته كثيرة... ثم الواجب منها يبيح كل محظور من فعل الواجب وترك المحرم» ٢٥.

تقيه واجب برای دفع ضررِ واجبی است که الان موجود هست، و مثال‌های زیادی دارد، وقتی لازم بود تقيه واجب انجام بگیرد هر محظوری چه در کار واجب باشد یا کار حرام، مباح می‌شود. بر این اساس یکی از اموری که شیعیان باید در زمان غیبت مراعات کنند بحث تقيه است.

لذا امام صادق علیه السلام فرمودند: «عَنْ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ ابْنِ بَكْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كُلُّهَا تَقَارَبَ هَذَا الْأَمْرُ كَانَ أَشَدَّ لِلتَّقِيَةِ» ٢٦.

امام صادق علیه السلام فرمودند: هر میزان این امر (ظهور امام قائم علیه السلام) نزدیکتر شود تقيه شدیدتر شود (زیرا بدعت و ستم توسعه یابد و اظهار حق خطرش بیشتر شود).

و علی بن موسی الرضا علیهما السلام فرمودند: «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زُرَيْلٍ بْنُ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا دِينَ لِمَنْ لَا وَرَعَ لِمَنْ لَا إِيمَانَ لَهُ لَا تَقِيَةَ لَهُ وَإِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَكْمَلُكُمْ بِالتَّقِيَةِ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى مَتَى قَالَ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ وَ هُوَ يَوْمٌ خُرُوجِ قَائِمِنَا فَمَنْ تَرَكَ التَّقِيَةَ قَبْلَ خُرُوجِ قَائِمِنَا فَلَيْسَ مِنَّا» ٢٧.

حسین بن خالد گوید امام هشتم فرمودند، کسی که ورع ندارد دین ندارد، کسی که تقيه ندارد ایمان ندارد به راستی گرامی‌ترین شما نزد خدا آن کس باشد که بیشتر تقيه کند، به او عرض شد تا کی؟ فرمودند: تا وقت معینی که روز خروج قائم ما باشد، هر کس پیش از خروج قائم ما تقيه را کنار گذارد از ما نیست.

امیر بیان مولی الموحدين علی بن ابی طالب علیهما السلام در مورد نحوه تعامل در زمان غیبت می‌فرمایند:

«أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ ابْنِ عَقْدَةَ الْكُوفِيِّ وَ هَذَا الرَّجُلُ مِمَّنْ لَا يُطْعَنُ عَلَيْهِ فِي التَّقِيَةِ وَ لَا فِي الْعِلْمِ بِالْحَدِيثِ وَ الرَّجَالِ النَّاقِلِينَ لَهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ التَّمِيمِيُّ مِنْ تَمْرِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَخُو أَبِي أَحْمَدُ وَ مُحَمَّدُ ابْنَا الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ تَعَلَّبِ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِي

٢٥. التقيه، ج ١، ص ٣٩.

٢٦. المحاسن، ج ١، باب التقيه، ص ٢٥٩.

٢٧. كفاية الأثر في النص على الأئمة الإثني عشر، باب ما جاء عن علي بن موسى عليهما السلام ما يوافق هذه الأخبار و نصه على ابنه

محمد عليه السلام ص ٢٧٤.

گهمس عن عمران بن مئنه عن مالك بن خمره قال قال امير المؤمنين عليه السلام لشيعة
 كونوا في الناس كالنخل في الطير ليس شيء من الطير الا وهو يستضعفها و لو يعلم ما في
 اجوافها لم يفعل بها كما يفعل حاطوا الناس بابدانكم و نرايولهم بقلوبكم و اعمالكم فان لكل
 امرئ ما اكتسب و هو يوم القيامة مع من احب...» ۲۸.

امیر مؤمنان علیه السلام به پیروان خود فرمودند: در میان مردم همچون زنبور عسل در بین پرندگان باشید، هیچ پرنده‌ای نیست مگر اینکه زنبور عسل را ناتوان و بی مقدار می‌شمرد، در صورتی که اگر بدانند در اندرون او چه نهفته است هرگز با او چنین رفتاری نخواهند کرد. با مردم به ظاهر خود آمیزش و نشست و برخاست داشته باشید، و از حیث اندیشه و عمل خویش از آنان دوری کنید، به درستی که بهره هر کس همان چیزی است که خود به دست آورده، و در روز قیامت با آن کس که دوست می‌داشته محشور خواهد بود.

۸. دوری از مردم و اجتناب از شهرت

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «و قال صلی الله علیه و آله: یأتی فی آخر الزمان ناس
 من امتی یأتون المساجد یعدون فیها حلقاً ذکروهم الدنيا و حب الدنيا لا تجالسوهم فلیس لله
 بهم حاجة» ۲۹.

در آخر الزمان مردمانی از امت من می‌آیند که در مساجد دور هم می‌نشینند و در مورد دنیا و حب دنیا
 گفتگو می‌کنند، با آنان همنشین مشو که خدا به آنها هیچ احتیاجی ندارند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «یا ابن مسعود لا تجالسوهم فی الملا و لا تباعوهم فی
 الأسواق و لا تهدوهم إلى الطريق و لا تسقوهم الماء» ۳۰.

پسر مسعود: در ملاء و آشکار با ایشان نشست و برخاست نکن، و در بازارها با آنها معامله نکن، و راه
 را نشان آنان مده، و آب به آنها میاشام.

۲۸. الغیبة (للنعمانی)، النص، مقدمة المؤلف، ص ۲۵.

۲۹. جامع الأخبار (للشعیری)، الفصل الثانی و الثلاثون فی فضائل المساجد، ص ۷۰.

۳۰. مکارم الأخلاق، الفصل الرابع فی موعظة رسول الله صلی الله علیه و آله لابن مسعود، ص ۴۵۰.

۹. حفظ زبان و نشستن در خانه

امام باقر علیه السلام در حدیثی در مورد زمان غیبت می فرماید: «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَبِي أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْمُغِيرَةِ عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَغِيبُ عَنْهُمْ إِمَامُهُمْ فَيَا طُوبَى لِلثَّانِيَيْنِ عَلَى أَمْرِنَا فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ إِنَّ أَدْنَى مَا يَكُونُ لَهُمْ مِنَ الثَّوَابِ أَنْ يُتْلَى لَهُمُ الْبَارِئُ جَلَّ جَلَالُهُ فَيَقُولَ عِبَادِي وَ إِمَائِي آمَنْتُمْ بِسِرِّي وَ صَدَقْتُمْ بِعَلْبِي فَأَبْشِرُوا بِحُسْنِ الثَّوَابِ مِنِّي فَأَنْتُمْ عِبَادِي وَ إِمَائِي حَقًّا مِنْكُمْ أَتَقْبَلُ وَ عَنْكُمْ أَعْفُو وَ لَكُمْ أَعْوَرُ وَ بِكُمْ أَسْقَى عِبَادِي الْغَيْثَ وَ أَرْفَعُ عَنْهُمْ الْبَلَاءَ وَ لَوْلَاكُمْ لَأَنْزَلْتُ عَنْهُمْ عَذَابِي قَالَ جَابِرٌ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا أَفْضَلُ مَا يَسْتَعْمَلُهُ الْمُؤْمِنُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ قَالَ حِظُّ اللِّسَانِ وَ لُزُومُ اللَّيْتِ» ۳۱.

جابر از امام پنجم ابی جعفر الباقر علیهما السلام روایت کرده است که فرمودند: زمانی بر مردم می آید که امامشان غائب گردد، خوشا به حال کسانی که بر امامت ما در آن زمان ثابت قدم بمانند، کمترین ثواب این کار آنان این باشد که باری جل جلاله فریاد کند به آنها و بفرماید: ای بندگان و کنیزانم به سِرِّ من ایمان آوردید و به غیب من تصدیق کردید، مژده گیرید به ثواب نیک از طرف من، ای بندگان و کنیزانم به راستی من از شما پذیرا می شوم و از شما درگذرم و شما را بیمارزم و شما بندگانم را از باران سیراب کنم و بلا را از آنها دور کنم، اگر شما نبودید هر آینه عذابم را بر آنان نازل می کردم. جابر گوید گفتیم: یا ابن رسول الله بهترین چیزی که مؤمن در آن زمان انجام دهد چیست؟ فرمودند: نگهداشتن زبان و نشستن در خانه.

و امام صادق علیه السلام فرمودند: «عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَمَّنْ أَخْبَرَهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كُفُّوا أَلْسِنَتِكُمْ وَ الزُّمُوا بِيَوْمِكُمْ فَإِنَّهُ لَا يُصِيبُكُمْ

۳۱. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۱، باب ما أخبر به أبو جعفر محمد بن علي الباقر علیهما السلام من وقوع الغيبة بالقائم علیه السلام

و أنه الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام، ص ۳۳۰.

أَمْرٌ تَخْصُونَ بِهِ أَبَدًا وَ لَا تَرَالُ الزَّيْدِيَّةَ لَكُمْ وَ قَا أَبَدًا ۳۲.

امام صادق علیه السلام فرمودند: زبان خود را نگهدارید و خانه نشین باشید، هرگز بلائی که مخصوص شما (شیعیان) است به شما نمی‌رسد، (زیرا گمنام هستید و تقیه می‌کنید) و طایفه زیدیه همواره سپر بلاى شما باشند (زیرا آنها تقیه نمی‌کنند و بر ائمه ما علیهم السلام طعنه می‌زنند، از این رو سلاطین جور به دفع آنها می‌پردازند و از شما غفلت می‌کنند).

نکته‌ای که باید توجه کرد این است که مراد از «نشستن در خانه» یا ترک جنگ و قتال دشمنان قبل از رسیدن زمان مناسب آن است، یا دوری از مردم و معاشرت نکردن با آنان است. دوری از مردم و نشستن در خانه زمانی نیکو است که شخص آنچه بر او در عقیده و عمل واجب است را بداند تا در هنگام خانه نشینی بتواند به دستورات و وظایف خود عمل کند و حقوق برادران و نزدیکانش را بتواند اداء کند؛ اما اگر کسی بخواهد خانه نشینی کند در حالی که علم ندارد، قطعاً این مورد قبول شارع نیست. خانه نشینی به حسب افراد و حالات و شرائط فرق می‌کند، مهم آن است که انسان، شخص دارای شرائط را بشناسد و معاشرت سالم و صحیح داشته باشد.

۱۰. نگفتن نام اصلی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

نام اصلی آن حضرت هم نام جدشان رسول خدا صلی الله علیه و آله است، اما در برخی روایات از بردن نام اصلی ایشان نهی شده است، البته در بین علماء در مورد حرمت یا جواز ذکر نام اصلی حضرت اختلاف است، اما چه بهتر که احتیاط شود و از ذکر نام اصلی آن حضرت اجتناب شود.

امام هادی علیه السلام فرمودند: «عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ الْخَلْفُ مِنْ بَعْدِي الْحَسَنُ فَكَيْفَ لَكُمْ بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلْفِ فَقُلْتُ وَ لِمَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ فَقَالَ إِنَّكُمْ لَا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ فَقُلْتُ فَكَيْفَ نَذْكُرُهُ فَقَالَ قُولُوا الْحَجَّةُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ» ۳۳.

۳۲. الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۲، باب الكتبان، ص ۲۲۵.

۳۳. الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۱، باب الإشارة و النص على أبي محمد عليه السلام، ص ۳۲۸.

داود بن قاسم گوید: شنیدم امام هادی علیه السلام می فرمودند: جانشین بعد از من حسن است چگونه خواهد بود حال شما نسبت به جانشین بعد از این جانشین؟ عرض کردم برای چه، خدایم مرا قربانت گرداند؟ فرمودند: زیرا شما خود را نمی بینید و برای شما روا نیست نامش را ببرید، عرض کردم: پس چگونه از او یاد کنیم! فرمود: بگوئید: حجت از آل محمد علیهم السلام.

و حضرت حجت بن الحسن المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در توفیق شریف فرمودند: «حَلَّ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَلِيٍّ مُحَمَّدَ بْنَ هَمَّامٍ يَقُولُ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَثْمَانَ الْعَمْرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ يَقُولُ حَرَجَ تَوْقِيعَ بِنْتِ أَعْرَفَةَ مِنْ سَمَائِي فِي مَجْمَعٍ مِنَ النَّاسِ بِاسْمِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ» ۳۴.

محمد بن عثمان عمری قدس الله روحه می گفت توفیقی به خط او که ما می شناختیم بیرون آمد که «هر کس در جمع مردم مرا به نامم نام برد لعنت خدا بر او باد».

احادیث در این باب بسیار است اما به خاطر طولانی نشدن این نوشتار به همین مقدار اکتفاء می کنیم.

۱۱. ممنوعیت تعیین وقت برای ظهور

امام باقر علیه السلام فرمودند: «الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْخُرَازِيِّ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو الْخَطَمِيِّ عَنِ الْفَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لِهَذَا الْأَمْرِ وَقْتُ فَقَالَ كَذَبَ الْوَقَاتُونَ كَذَبَ الْوَقَاتُونَ» ۳۵.

فضیل بن یسار گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: برای این امر وقتی هست؟ فرمودند: وقت گذاران دروغ گویند، وقت گذاران دروغ گویند، وقت گذاران دروغ گویند.

و از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمودند: «مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ سَلَمَةَ بْنِ الْحَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذْ دَخَلَ عَلَيْنَا مَهْزَمٌ فَقَالَ لَهُ جُعِلَتْ فِدَاكَ أَحْبَبْتَنِي عَنْ هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي نَنْتَظِرُ مَتَى هُوَ فَقَالَ يَا

۳۴. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، باب ذکر التوقعات الواردة عن القائم عليه السلام، ص ۴۸۳.

۳۵. الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۱، باب كراهية التوقيت، ص ۳۶۸.

مَهْزَمٌ كَذَبَ الْوَقَاتُونَ وَ هَلَكَ الْمُسْتَعْجِلُونَ وَ نَجَّى الْمُسْلِمُونَ» ۳۶.

عبد الرحمن بن کثیر گوید: خدمت امام صادق علیه السلام نشستہ بودم کہ مهزم وارد شد و عرض کرد: قربانت: به من خبر دهید این امری کہ در انتظارش هستیم کی واقع می شود؟ فرمودند: ای مهزم! دروغ گفتند وقت گذاران و هلاک شدند شتاب کنندگان و نجات یافتند تسلیم شوندگان.

ظهور امام زمان علیه السلام از جمله اموری است کہ وقتش معلوم نیست لذا در این روایت تصریح شده است کہ کسانی کہ برای آن وقت معین کنند دروغگو هستند. و کسانی کہ درباره ظهور آن حضرت شتاب زده شوند یعنی به خدا اعتراض و اشکال کنند کہ چرا آن حضرت را ظاهر نمی کند، خدا را شناخته و به قضاء و قدر او راضی نگشته و در نتیجہ به شقاوت و هلاکت رسیده اند.

و اما انتظار فرج و دعا کردن برای ظهور آن حضرت و در عین حال راضی بودن به خواست و قضاء خدا و تسلیم در برابر فرمان او مقتضای عبودیت و بندگی و محبوب خدای متعال و موجب نجات است.

۱۲. اہتمام بہ دعا

امام صادق علیه السلام فرمودند: «وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ وَ جَدْتُ بِحِطِّ جَبْرِئِيلَ بْنِ أَحْمَدَ حَدَّثَنِي الْعَبْدِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَتُصِيبُكُمْ شَهْمَةٌ فَتَبْعُونَ بِلَا عِلْمٍ يُرَى وَ لَا إِمَامٍ هُدَى وَ لَا نَجْوٍ مِنْهَا إِلَّا مَنْ دَعَا بِدَعَا الْغَرِيقِ قُلْتُ كَيْفَ دَعَا الْغَرِيقِ قَالَ يَقُولُ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا مَقْلَبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ فَقُلْتُ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا مَقْلَبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ وَ لَكِنْ قُلْ كَمَا أَقُولُ لَكَ يَا مَقْلَبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ» ۳۷.

عبد اللہ بن سنان گوید امام ششم فرمودند: یک دوران اشتباهی بر شما رخ دهد کہ بدون امام ہدایت و

۳۶. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۱، باب کراہیۃ التوقیت، ص ۳۶۸.

۳۷. کمال الدین و تمام النعمۃ، ج ۲، باب ما روی عن الصادق جعفر بن محمد علیہما السلام من النص علی القائم علیہ السلام و ذکر

غیبته و أنه الثانی عشر من الأئمة علیہم السلام، ص ۳۵۱.

پیشوای آشکار بهانید و در این دوران کسی نجات نیابد مگر آنکه دعای غریق بخواند. عرض کردم دعای غریق چگونه است؟ فرمودند: می گوئید: ای خدای بخشنده، ای مهربان، ای گرداننده دل‌ها، دلم را بر دینم ثابت نگه دار، من گفتم ای خدا، ای گرداننده دل‌ها و دیده‌ها، دلم را بر دینت ثابت بدار، حضرت فرمودند: به راستی خدای عزّ و جلّ مقلب القلوب و الابصار است ولی چنانچه من به تو گفتم بگو یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک.

و امام صادق علیه السلام در این باره فرمودند: «عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى الْحَنَابِ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَكْرِ عَنِ نُرْمَارَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ نُرْمَارَةَ قَالَتْ قُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ الزَّمَانَ أَيَّ شَيْءٍ أَجْمَلُ قَالَ يَا نُرْمَارَةَ إِذَا أَدْرَكْتَ هَذَا الزَّمَانَ فَادْعِي بِهَذَا الدُّعَاءِ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي» ۳۸.

زراره گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم، قربانت کردم، اگر من به آن زمان رسیدم چه کار کنم؟ فرمودند: ای زراره: اگر به آن زمان رسیدی، با این دعا از خدا بخواه: «خدایا خودت را به من بشناسان، زیرا اگر تو خودت را به من نشناسانی، من رسالت را نشناسم (برای اینکه هر کس خدا را شناخت، بر او لازم می‌داند، که از راه لطف بندگان راه هدایت کند و کسی که خدا را شناخت، فرستاده او را هم نمی‌شناسد) خدایا تو پیغمبرت را به من بشناسان، زیرا اگر تو پیغمبرت را به من نشناسانی، من حجت تو را نشناسم، پس اگر تو حجتت را به من نشناسانی از دین خود گمراه می‌شوم.

۱۳. انجام امر به معروف و نهی از منکر

امام باقر علیه السلام فرمودند: «عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ بَشْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِي عَصَمَةَ قَاضِي مَرَوْ عَنْ جَابِرِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يُكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يُتَّبِعُ فِيهِمْ قَوْمٌ مُرَاوِنَ يَلْقَوْنَ وَ يَتَنَسَّكُونَ حَدَثًا سُنَّهَا لَا يُوجِبُونَ أَمْرًا مَعْرُوفٍ وَ لَا نَهْيًا عَنْ مُنْكَرٍ إِلَّا إِذَا أَمِنُوا الضَّرَرَ يَطْلُبُونَ لِأَنْفُسِهِمُ الرُّخْصَ وَ

۳۸. الکافی (ط - الإسلامیة)، ج ۱، باب فی الغیبة، ص ۳۳۷.

الْمُعَاذِيرَ يَتَّبِعُونَ نَرَاتِ الْعُلَمَاءِ وَ فَسَادَ عَمَلِهِمْ يَقْبَلُونَ عَلَى الصَّلَاةِ وَ الصِّيَامِ وَ مَا لَا يَجِبُ لَهُمْ فِي
 نَفْسٍ وَ لَا مَالٍ وَ لَوْ أَضْرَبَتِ الصَّلَاةُ بِسَائِرِ مَا يَجْمَلُونَ بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَبْدَانِهِمْ لَرَفَعُوا هَا كَمَا رَفَعُوا
 أَشْهُى الْفَرَائِضِ وَ أَشْرَفَهَا إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا تَقَامَرُ الْفَرَائِضُ
 هُنَالِكَ يَهْتَدُ غَضَبُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمْ فَيُعْجِبُهُمْ بِعِقَابِهِ فَيَهْلِكُ الْأَجْرَارُ فِي دَارِ الْخَالِ وَ الصَّغَارُ
 فِي دَارِ الْكِبَارِ إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مِنْهَاجُ الصُّلَحَاءِ فَرِيضَةٌ
 عَظِيمَةٌ بِهَا تَقَامَرُ الْفَرَائِضُ وَ تَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَ تَحِلُّ الْمَكَاسِبُ وَ تُرَدُّ الْمَظَالِمُ وَ تُعْمَرُ الْأَرْضُ وَ
 يُنْصَفُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ يَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ فَأَنْكِرُوا بِقُلُوبِكُمْ وَ الْفُطُورَ بِالسِّنْتِكُمْ وَ صُكُّوا بِهَا جِبَاهَهُمْ وَ
 لَا تَخَافُوا فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَأْمَرٍ فَإِنْ اتَّعَظُوا وَ إِلَى الْحَقِّ رَجَعُوا فَلَا سَبِيلَ عَلَيْهِمْ - إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
 الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَ يَتَّبِعُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أَوْلِيكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ هُنَالِكَ جَاهِدُواهُمْ
 بِأَبْدَانِكُمْ وَ أَعْضَائِكُمْ بِقُلُوبِكُمْ غَيْرِ طَالِبِينَ سُلْطَانًا وَ لَا بَاغِينَ مَالًا وَ لَا مُرِيدِينَ بِظُلْمٍ ظُفْرًا حَتَّى
 يَقْبَلُوا إِلَى أَمْرِ اللَّهِ وَ يَقْضُوا عَلَى طَاعَتِهِ قَالَ وَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى شُعَيْبِ النَّبِيِّ ص لِي
 مُعَذِّبٌ مِنْ قَوْمِكَ مِائَةَ أَلْفٍ أَرْبَعِينَ أَلْفًا مِنْ شِرَارِهِمْ وَ سِتِّينَ أَلْفًا مِنْ خِيَارِهِمْ فَقَالَ يَا
 رَبِّ هَؤُلَاءِ الْأَشْرَارُ فَمَا بَالُ الْأَخْيَارِ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ دَاهَنُوا أَهْلَ الْمُعَاصِي وَ لَمْ
 يَعْضَبُوا لِعُضْبِي» ۳۹.

جابر گوید: امام باقر علیه السلام فرمودند: در آخر الزمان گروهی به وجود می آیند که در بین خود از
 فرقه ای پیروی می کنند که ریاکار، قاری قرآن، اهل انجام عبادات، دارای حالتی زهدگونه، تازه به دوران رسیده
 و سفیه و نادان اند. امر به معروف و نهی از منکر را واجب نمی دانند مگر در صورتی که از ضرری در امان باشند،
 برای خودشان رخصت و بهانه می جویند، و از لغزش های علمای منحرف و بد عملی آن ها پیروی می کنند. به نماز
 و روزه و چیزهایی که به جاه و مال شان لطمه ای نزنند روی می آورند، و اگر نماز و دیگر کارهایی را که انجام
 می دهند نیز به مال و جان شان ضرری برساند، آن را هم همانند فریضه ها و واجبات بزرگ دیگری که ترك کردند،
 رها می کنند.

۳۹. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، باب الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر، ص ۵۵.

در واقع امر به معروف و نهی از منکر فریضه و واجب عظیم و بزرگی است که فرایض و واجبات، تنها با آن‌ها برپا می‌شود. این جا است که غضب الهی بر این افراد تمام و کامل می‌شود و همه را به کیفر خود گرفتار می‌کند و نیکان را نیز در سرزمین بدکاران، و کوچک‌ها را در سرزمین بزرگان هلاک و نابود می‌کند.

امر به معروف و نهی از منکر در حقیقت راه انبیا، روش روشن صالحان، و فریضه‌ای است بزرگ که فرایض با آن زنده و پابرجا می‌شود و مسلک‌های دین با آن‌ها (از بدعت‌ها) در امان می‌ماند، تجارت‌ها حلال می‌شود، آن‌چه به ستم گرفته شده باز می‌گردد و زمین آباد می‌شود و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و امور (دین و دنیا) به راه راست کشیده می‌شود.

پس، با دل‌هایتان منکر و کار بد را انکار کنید و زشت بدانید، و با زبان‌های خود این مطلب را بگویید، و به شدت بر روی آن‌ها بزنید، و در راه خدا از سرزنش هیچ سرزنش کننده‌ای مترسید.

پس اگر پند گرفتند و به حق بازگشتند دیگر اجازه آزار آن‌ها را ندارید (و راهی نیست) بلکه: اجازه تنها در مورد کسانی است که به مردم ستم می‌کنند، و در زمین به ناحق طلب و درخواست می‌کنند؛ عذابی دردناک برای اینان خواهد بود.

در چنین موردی با بدن‌هایتان به جهاد با آن‌ها پردازید، و با دل‌هایتان بر آنان خشم بگیرید، بدون این که در پی حکومت‌یابی باشید، و یا مالی را به ستم بگیرید یا بخواهید با ستمگری (و بدون عدالت) بر آنان پیروز شوید؛ این کار را بکنید تا به دستور الهی بازگردند و مشغول اطاعت و فرمانبرداری از او شوند.

خدای عزّ و جلّ به شعیب پیامبر علیه السّلام وحی کرد: من یکصد هزار نفر از قوم تو را عذاب می‌کنم، چهل هزار نفر از بد‌هایشان و شصت هزار نفر از بهترین‌هایشان را.

شعیب علیه السّلام عرض کرد: ای پروردگار من! اینان اشرارند، ولی نیکان به چه سبب؟

خداوند عزّ و جلّ به او وحی فرمود: با معصیت‌کاران کنار آمدند و به خاطر خشم و غضب من، خشمگین نشدند.

۱۴. اجتناب از آنچه باعث قساوت قلب می‌شود

امیر بیان سید المتقین امیر المؤمنین علی علیه السلام فرمودند: «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْكُوفِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ نَرِيَادٍ الْأَدَمِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَظِيمِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ

عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ
 السَّلَامُ قَالَ: لِلْقَائِمِ مِنَّا غَيْبَةٌ أَمْدُهَا طَوِيلٌ كَأَنَّي بِالشَّيْعَةِ يَحُولُونَ جَوْلَانَ النَّجْمِ فِي غَيْبَتِهِ
 يَطْلُبُونَ الْمَرْعَى فَلَا يَجِدُونَهُ إِلَّا فَمَنْ تَبَتَ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ وَ لَمْ يَقْسُ قَلْبُهُ لَطُولَ أَمَدِ غَيْبَتِ إِمَامِهِ
 فَهُوَ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ» ٤٠.

عبد العظیم بن عبد اللہ حسنی از امام نهم روایت کرده است که از پدرانشان روایت کرده است که امیر
 المؤمنین علیه السلام فرمودند: برای قائم ما غیبتی است که مدتش طولانی است گویا من شیعه را می بینم که در
 غیبتش چون چهار پایان جولان می زنند و چراگاه می جویند و به دست نمی آورند؛ هر کدامشان بر دین خود ثابت
 بماند و برای طول غیبت امام دلش دچار قساوت نشود، او در روز قیامت در درجه من با من است سپس فرمودند:
 به راستی قائم ما چون قیام کند برای کسی در گردن او بیعتی نباشد و از این جهت است که ولادتش پنهان و
 شخص او غائب است.

١٥. مواسات با برادران

امام صادق علیه السلام در جواب مفضل بن عمر فرمودند: «حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ الْقَاضِي وَ
 جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ وَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ شاذَوَيْهِ الْمُؤَدَّبُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالُوا
 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ جَامِعِ الحِمَيْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي
 الْخَطَّابِ الدَّقَاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانِ عَنِ الْمُنْضَلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: سَأَلْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 الْعَصْرُ عَصْرٌ خُرُوجِ الْقَائِمِ عَجَلِ اللَّهِ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفُ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ يَعْنِي أَعْدَا نَا إِلَّا
 الَّذِينَ آمَنُوا يَعْنِي بَأْيَانِنَا وَ عَمَلُوا الصَّالِحَاتِ يَعْنِي بِوَسَاةِ الْإِخْوَانِ وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ يَعْنِي بِالإِمَامَةِ
 وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ يَعْنِي فِي الْفِتْرَةِ» ٤١.

٤٠. کمال الدین و تمام النعمة، ج ١، باب ما أخبر به أمير المؤمنين علي بن أبي طالب عليه السلام من وقوع الغيبة بالقائم عليه السلام

الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام، ص ٣٠٣.

٤١. کمال الدین و تمام النعمة، ج ٢، باب في نوادر الكتاب، ص ٦٥٦.

مفضل بن عمر گوید از امام صادق جعفر بن محمد علیهما السلام پرسیدم از گفته خدای عز و جل «وَ الْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ»، فرمودند: مقصود از عصر ظهور قائم علیه السلام است که انسان در زیان است، یعنی دشمنان ما در زیان هستند، مگر آنان که ایمان آوردند یعنی به آیات ما ائمه، و کار نیک کردند یعنی همراهی با برادران خود نمودند، و در حق هم عهدی کردند یعنی در امامت، و در صبر و بردباری هم کاری کردند یعنی در دوران فتره و غیبت امام.

۱۶. رجوع به راویان احادیث

در توقیع شریف از صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است: «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامِ الْكَلْبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعَمَرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ يُوصِلَ لِي كِتَابًا قَدْ سَأَلْتُ فِيهِ عَنْ مَسَائِلَ أَشْكَلَتْ عَلَيَّ فَوَرَدَتْ فِي التَّوَقُّعِ بِحُطِّ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ... وَ أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَأَمْرٌ جُؤَا فِيهَا إِلَى رُؤَاةِ حَدِيثِنَا فَأَنَّهُمْ جَحَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حَجَّتُ اللَّهَ عَلَيْهِمْ» ۴۲.

اسحاق بن یعقوب گوید از محمد بن عثمان عمری خواهش کردم يك نامه‌ای که در آن از مسائل مشکل پرسیدم، برساند. توقیعی به خط صاحب الزمان علیه السلام برای من بیرون آمد به این مضمون،... اما در حکم پیش آمده‌های تازه به راویان حدیث ما رجوع کنید زیرا آن‌ها حجت بر شما هستند و من حجت بر آنها هستم.

۱۷. عدم یأس از ظهور

خداوند متعال می‌فرماید: «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَتِي» ۴۳. ای بندگان من که دچار اسراف شده‌اید، از رحمت من نا امید نشوید.

بله به واقع از مصادیق رحمت الهی وجود نازنین صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌باشند که بر اساس زیارت جامعه کبیره به سبب ایشان رزق و روزی و نعمت و رحمت خداوند بر بندگان نازل می‌شود.

۴۲. کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، باب ذکر التوقعات الواردة عن القائم علیه السلام، ص ۴۸۴.

۴۳. سوره زمر، آیه ۵۳.

لذا امام باقر عليه السلام فرمودند: «أَخْبَرَنَا أَبُو سُلَيْمَانَ أَحْمَدُ بْنُ هُوَيْزَةَ الْبَاهِلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْحَاقَ النَّهَوَنْدِيُّ سَنَةَ ثَلَاثٍ وَ سَبْعِينَ وَ مِائَتَيْنِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَمَّادِ الْأَنْصَارِيُّ سَنَةَ تِسْعٍ وَ عَشْرِينَ وَ مِائَتَيْنِ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ قَالَ لِي يَا أَبَا الْجَارُودِ إِذَا دَامَ الْفَلَكَ وَ قَالَ مَا مَاتَ أَوْ هَلَكَ وَ بَائِي وَ إِدِ سَلَكَ وَ قَالَ الطَّالِبُ لَمْ أَنِّي يَكُونُ ذَلِكَ وَ قَدْ بَلَيْتَ عِظَامَهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ فَارْتَجَوْهُ وَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ فَاتَوْهُ وَ لَوْ حَبَّوْا عَلَى النَّجْحِ» ٤٤.

ابو الجارود از امام باقر عليه السلام روایت کرده گوید: آن حضرت به من فرمودند: «ای ابا جارود هرگاه زمانه چنان بگردد و درباره آن گویند که مرده؟ یا هلاک شده است؟ و به کجا و به کدام سرزمین رفته است و چه شده و جستجوگر او به خویشتن گوید: چگونه چنین چیزی شدنی است در حالی که استخوان‌های او نیز پوسیده است، پس در چنین وقتی به امید او باشید، و چون شنیدید ظهور کرده است نزد او بروید اگر چه کشان کشان بر روی برف و یخ باشد.

در پایان این نوشتار از خداوند متعال می‌خواهیم تا ما را یاری نماید و بتوانیم به دستورات ائمه اطهار علیهم السلام عمل کنیم و ما را از یاران خاص آن حضرت قرار دهد. در خاتمه با قرائت دعای فرج از خداوند متعال می‌خواهیم ظهور مهدی فاطمه علیهما السلام را تعجیل بفرماید.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِلَهِي عَظُمَ الْبَلَاءُ

خدای من بلا و مصائب ما بزرگ شد

وَبَرَحِ الْخَفَاءِ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ وَانْقَطَعَ الرَّجَاءُ

و بیچارگی ما بسی روشن و پرده برداشته شد و امید ناامید شد

وَ ضَاقَتِ الْأَرْضُ وَ مُنِعَتِ السَّمَاءُ

و زمین (با همهی پهناوری اش) تنگ آمد و رحمت آسمان منع گردید

وَ أَنْتَ الْمُسْتَعَانُ وَ إِلَيْكَ الْمُشْتَكِي

و توئی یاور و معین ما و شکایت به جانبِ توست

وَ عَلَيْكَ الْمُعْوَلُ فِي الشَّدَّةِ وَ الرَّخَاءِ

و اعتماد و تکیه چه در سختی و چه در آسانی بر تو است

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ

خدایا درود فرست بر محمد و آل محمد

أُولِي الْأَمْرِ الَّذِينَ فَرَضْتَ عَلَيْنَا طَاعَتَهُمْ وَ عَرَفْتَنَا بِذَلِكَ مَنَزَلَتَهُمْ

زمامدارانی که پیرویشان را بر ما واجب کردی و بدین سبب مقام و منزلتشان را به ما شناساندی

فَفَرِّجْ عَنَّا بِحَقِّهِمْ فَرَجًا عَاجِلًا قَرِيبًا

به حق ایشان به ما گشایشی ده فوری و نزدیک

كَلِمَحِ الْبَصْرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ

مانند چشم بر هم زدن یا نزدیکتر

يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ

ای محمد ای علی ای علی ای محمد

اِكْفِيَانِي فَأَنْتُمَا كَافِيَانِ

مرا کفایت کنید که شاید کفایت کننده ام

وَ اَنْصُرَانِي فَأَنْتُمَا نَاصِرَانِ

و مرا یاری کنید که شاید یاور من

يَا مَوْلَانَا يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ

ای سرور ما ای صاحب

الْعَوْثَ الْعَوْثَ الْعَوْثَ

فریاد، فریاد، فریاد

أَدْرِكُنِي أَدْرِكُنِي أَدْرِكُنِي

دریاب مرا، دریاب مرا، دریاب مرا

السَّاعَةَ السَّاعَةَ السَّاعَةَ

همین ساعت، همین ساعت، هم اکتون

الْعَجَلَ الْعَجَلَ الْعَجَلَ

زود، زود، زود

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

ای مهربانترین مهربانان

بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

به حق محمد و آل پاکیزه اش

۱	آنچه در زمان غیبت واجب است مراعات کنیم
۳	چکیده
۶	مقدمه
۶	با یقین‌ترین مردم
۶	برابری با اجر پنجاه صحابی
۷	برادران رسول خدا صلی الله علیه و آله
۸	ثواب هزار شهید
۹	متن مقاله
۹	۱. تمسک به امر اوّل
۱۰	۲. محافظت بر حب و بغض
۱۱	۳. ولایت اهل بیت علیهم السلام
۱۲	۴. اقتداء به اهل بیت علیهم السلام
۱۴	۵. انتظار فرج
۱۶	۶. ترک استعجال
۱۷	۷. رعایت تقیه
۱۹	۸. دوری از مردم و اجتناب از شهرت
۲۰	۹. حفظ زبان و نشستن در خانه
۲۱	۱۰. نگفتن نام اصلی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف
۲۲	۱۱. ممنوعیت تعیین وقت برای ظهور
۲۳	۱۲. اهتمام به دعا
۲۴	۱۳. انجام امر به معروف و نهی از منکر

۱۴. اجتناب از آنچه باعث قساوت قلب می‌شود ۲۶
۱۵. موااسات با برادران ۲۷
۱۶. رجوع به راویان احادیث ۲۸
۱۷. عدم یأس از ظهور ۲۸
- منابع ۳۴

منابع

نام کتاب: إعلام الوری بأعلام الهدی (ط - القديمة)، نویسنده: طبرسی، فضل بن حسن، تاریخ وفات مؤلف: ۵۴۸ ق، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: تاریخ، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: اسلامیة، مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۳۹۰ ق، نوبت چاپ: سوم.

نام کتاب: الإحتجاج علی أهل اللجاج (للطبرسي)، نویسنده: طبرسی، احمد بن علی، تاریخ وفات مؤلف: ۵۸۸ ق، محقق / مصحح: خراسان، محمد باقر، موضوع: کلام، زبان: عربی، تعداد جلد: ۲، ناشر: نشر مرتضی، مکان چاپ: مشهد، سال چاپ: ۱۴۰۳ ق، نوبت چاپ: اول.

نام کتاب: التقیه، نویسنده: شیخ مرتضی انصاری، محقق: شیخ فارس تبریزیان، موضوع: فقه، ناشر: مؤسسه قائم آل محمد عجل الله تعالی فرجه الشریف، المطبعة: مهر.

نام کتاب: الدعوات (لراوندي) / سلوة الحزین، نویسنده: قطب الدین راوندی، سعید بن هبة الله، تاریخ وفات مؤلف: ۵۷۳ ق، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: ادعیه و زیارات، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: انتشارات مدرسه امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، مکان چاپ: قم، سال چاپ: ۱۴۰۷ ق، نوبت چاپ: اول.

نام کتاب: الغیبة (للطوسي) / کتاب الغیبة للحجة، نویسنده: طوسی، محمد بن الحسن، تاریخ وفات مؤلف: ۴۶۰ ق، محقق / مصحح: تهرانی، عباد الله و ناصح، علی احمد، موضوع: کلام، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: دار المعارف الإسلامية، مکان چاپ: ایران؛ قم، سال چاپ: ۱۴۱۱ ق، نوبت چاپ: اول.

نام کتاب: الغیبة (للعماني)، نویسنده: ابن ابي زینب، محمد بن ابراهیم، تاریخ وفات مؤلف: ۳۶۰ ق، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، موضوع: کلام، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: نشر صدوق، مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۳۹۷ ق، نوبت چاپ: اول.

نام کتاب: الکافی (ط - الإسلامية)، نویسنده: کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، تاریخ وفات مؤلف: ۳۲۹ ق، محقق / مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، موضوع: کتب اربعه، زبان: عربی، تعداد جلد: ۸، ناشر: دار الکتب الإسلامية، مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۴۰۷ ق، نوبت چاپ: چهارم

نام کتاب: المحاسن، نویسنده: برقی، احمد بن محمد بن خالد، تاریخ وفات مؤلف: ۲۷۴ ق یا ۲۸۰ ق، محقق / مصحح: محدث، جلال الدین، موضوع: گوناگون، زبان: عربی، تعداد جلد: ۲، ناشر: دار الکتب الإسلامية، مکان چاپ: قم، سال چاپ: ۱۳۷۱ ق، نوبت چاپ: دوم

نام کتاب: الوافی، نویسنده: فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، تاریخ وفات مؤلف: ۱۰۹۱ ق، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: جوامع روایی، زبان: عربی، تعداد جلد: ۲۶، ناشر: کتابخانه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام، مکان چاپ: اصفهان، سال چاپ: ۱۴۰۶ ق، نوبت چاپ: اول

نام کتاب: بحار الأنوار (ط- بیروت)، نویسنده: مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، تاریخ وفات مؤلف: ۱۱۱۰ ق، محقق / مصحح: جمعی از محققان، موضوع: جوامع روایی، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱۱۱، ناشر: دار إحياء التراث العربي، مکان چاپ: بیروت، سال چاپ: ۱۴۰۳ ق، نوبت چاپ: دوم

نام کتاب: بصائر الدرجات في فضائل آل محمد صلى الله عليهم، نویسنده: صفار، محمد بن حسن، تاریخ وفات مؤلف: ۲۹۰ ق، محقق / مصحح: کوچه باغی، محسن بن عباسعلی، موضوع: مناقب، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: مکتبه آیه الله المرعشي النجفي، مکان چاپ: ایران؛ قم، سال چاپ: ۱۴۰۴ ق، نوبت چاپ: دوم

نام کتاب: جامع الأخبار (لشعيري)، نویسنده: شعيري، محمد بن محمد، تاریخ وفات مؤلف: قرن ۶، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: گوناگون، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: مطبعة حيدرية، مکان چاپ: نجف، سال چاپ: بی تا، نوبت چاپ: اول

نام کتاب: عيون أخبار الرضا عليه السلام، نویسنده: ابن بابويه، محمد بن علی، تاریخ وفات مؤلف: ۳۸۱ ق، محقق / مصحح: لاجوردی، مهدی، موضوع: گوناگون، زبان: عربی، تعداد جلد: ۲، ناشر: نشر جهان، مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۳۷۸ ق، نوبت چاپ: اول

نام کتاب: فرهنگ ابجدی، نویسنده: بستانی، فؤاد افرام / مهیار، رضا، تاریخ وفات مؤلف: ۱۹۰۶ م، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: لغتنامه، زبان: عربی- فارسی، تعداد جلد: ۱، ناشر: انتشارات اسلامي، مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۳۷۵ ش، نوبت چاپ: دوم

نام کتاب: كفاية الأثر في النصّ على الأئمة الإثني عشر، نویسنده: خزاز رازی، علی بن محمد، تاریخ وفات مؤلف: قرن ۴، محقق / مصحح: حسینی کوهکمری، عبد اللطيف، موضوع: کلام، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: بیدار، مکان چاپ: قم، سال چاپ: ۱۴۰۱ ق

نام کتاب: کمال الدین و تمام النعمة، نویسنده: ابن بابويه، محمد بن علی، تاریخ وفات مؤلف: ۳۸۱ ق، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، موضوع: کلام، زبان: عربی، تعداد جلد: ۲، ناشر: اسلاميه، مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۳۹۵ ق، نوبت چاپ: دوم

نام کتاب: مصباح المتهدّد و سلاح المتعبّد، نویسنده: طوسی، محمد بن الحسن، تاریخ وفات مؤلف: ۴۶۰ ق، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: ادعیه و زیارات، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: مؤسسه فقه الشيعه،

مکان چاپ: بیروت، سال چاپ: ۱۴۱۱ ق، نوبت چاپ: اول

نام کتاب: مکارم الأخلاق، نویسنده: طبرسی، حسن بن فضل، تاریخ وفات مؤلف: قرن ۶، محقق / مصحح: ندارد، موضوع: اخلاق، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: شریف رضی، مکان چاپ: قم، سال چاپ: ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش، نوبت چاپ: چهارم

نام کتاب: من لا یحضره الفقیه، نویسنده: ابن بابویه، محمد بن علی، تاریخ وفات مؤلف: ۳۸۱ ق، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، موضوع: کتب اربعه، زبان: عربی، تعداد جلد: ۴، ناشر: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، مکان چاپ: قم، سال چاپ: ۱۴۱۳ ق، نوبت چاپ: دوم

نام کتاب: نهج البلاغه (للصباحی صالح)، نویسنده: شریف الرضی، محمد بن حسین، تاریخ وفات مؤلف: ۴۰۶ ق، محقق / مصحح: فیض الإسلام، موضوع: گوناگون، زبان: عربی، تعداد جلد: ۱، ناشر: هجرت، مکان چاپ: قم، سال چاپ: ۱۴۱۴ ق، نوبت چاپ: اول